

Alkol/Madde Kullanım Bozukluğu Olan Bireylerde Aile Aidiyeti, Kişilerarası Problem Çözme ve Bilişsel Duygu Düzenleme Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Examining the Relationships Between Family Belonging, Interpersonal Problem Solving and Cognitive Emotion Regulation in Individuals with Alcohol/Substance Use Disorder

Bilal Kalender ¹, Erdi Bahadır ²

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul

2. Haçkalı Baba Devlet Hastanesi, Trabzon

Abstract

Objective: This study aims to examine the relationships between family belonging, interpersonal problem solving and cognitive emotion regulation in alcohol/substance addicted individuals who applied to İstanbul Metropolitan Municipality SUDEM.

Method: In the study conducted for this purpose, a questionnaire including demographic information form, Family Belonging Scale, Interpersonal Problem Solving Inventory and Cognitive Emotion Regulation Scale was applied to the participants. A total of 88 people, 28 women and 60 men, participated in the study. As a result of the correlation analysis, significant relationships were found between the concepts.

Results: Multiple linear regression analyses were used to examine the dynamic aspects of the relationships. As a result of the regression analyses, it was seen that the partial mediating role of cognitive emotion regulation was significant in the relationship between family belonging and positive problem solving. In addition, it was seen that the partial mediating role of cognitive emotion regulation was significant in the relationship between family belonging and negative problem solving.

Conclusion: Deficiencies in individuals' problem solving skills and emotion regulation skills may have negative effects on family belonging.

Keywords: Addiction, family belonging, interpersonal problems, emotion regulation

Öz

Amaç: Bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi SUDEM'e başvuran alkol/madde bağımlısı olan bireylerde aile aidiyeti, kişilerarası problem çözme ve bilişsel duygu düzenleme arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem: Bu amaçla yürütülen çalışmada katılımcılara içerisinde demografik bilgi formu, Aile Aidiyeti Ölçeği, Kişilerarası Problem Çözme Envanteri ve Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği'nin bulunduğu anket uygulanmıştır. Yapılan çalışmaya 28 kadın ve 60 erkek olmak üzere toplam 88 kişi katılmıştır.

Bulgular: Korelasyon analizi sonucunda kavramlar arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. İlişkilerin dinamik yönlerinin incelenmesinde çoklu doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır. Regresyon analizleri sonucunda, aile aidiyeti ve olumlu problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin kısmi aracılık rolünün anlamlı olduğu görülmüştür. Bunun yanında aile aidiyeti ve olumsuz problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin kısmi aracılık rolünün anlamlı olduğu görülmüştür.

Tartışma: Bireylerin problem çözme becerilerindeki sorunların ve duygu düzenleme becerilerindeki eksiklerin aile aidiyetine olumsuz etkileri olabileceği saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Bağımlılık, aile aidiyeti, kişiler arası problem, duygu düzenleme

Correspondence / Yazışma Adresi: Bilal Kalender, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Bağımlılıkla Mücadele ve Rehabilitasyon Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye E-mail: kalenderbilal@gmail.com

Received /Gönderilme tarihi: 28.01.2025 | Accepted /Kabul tarihi: 31.03.2025

Giriş

Bağımlılık, kapsamı ve etki alanı itibarıyla çok boyutlu bir kavramdır. Bağımlılık, bir nesneye, bir davranışa veya bir varlığa karşı hissedilen kontrol edilemeyen bir istek şeklinde tanımlanmaktadır. Bir beyin hastalığı olarak görülen bu süreç bireyi fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik açılardan olumsuz etkilemektedir (1,2). Bağımlılık süreci kişilerin tercihleri ile ortaya çıkmış olsa dahi zaman içerisinde kişideki karar verme mekanizmasına zarar vermektedir. Bağımlılık sadece bir kimyasal maddeye veya ilaca karşı gelişmiş bir davranış olarak düşünülmemektedir. Kavramsal olarak bağımlılık alkol, sigara ve madde dışında güncel alanyazında spor, oyun, seks ve internet gibi farklı davranışsal alanlarda da incelenmektedir (3). Bağımlılığın oluşumunda farklı etiyolojik etkenler söz konusu iken çoğunlukla iki temel faktör üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki erken dönem olarak da tanımlanan psikolojik süreçler iken ikincisi, geç dönem olarak da ele alınan fiziksel süreçleri kapsamaktadır. Psikolojik süreç; kullanılan maddeye olan yoğun isteği yani aşermeyi içerirken, fiziksel süreç ise kullanılan maddeye geliştirilen toleransı, yoksunluk belirtilerini ve fiziksel bağımlılığı içermektedir (4).

Alkol ve madde kullanım bozukluğu, yol açtığı olumsuz sonuçlara rağmen zorlayıcı madde arama ve kullanma davranışlarıyla karakterize kronik bir bozukluk olarak tanımlanmakta ve beyinde bellek, duygu düzenleme, dürtü kontrolü, karar verme ve dikkat gibi farklı bilişsel becerilerin bozulmasına sebep olmaktadır (5). Bunun yanında bireylerde sosyal işlevselliği de olumsuz şekilde etkilemektedir. Alkol ve madde kullanım bozukluğu kişilerde birçok sosyal problemin sebebi olmakla beraber bu sosyal problemlerin sonucu olarak da karşımıza çıkabilmektedir (4,6). Sosyal ilişkileri bozulmuş kişide yalnızlık hissi, yetersizlik duygusu, reddedilmeye karşı agresyon, tükenmişlik, olumsuz duygularla başa çıkamama, çevreye olan güveni kaybetme ve çaresizlik gibi birçok sorun da beraberinde görülebilmektedir (7). Uzun süreli alkol ve madde kullanımında kişilerin benlik saygılarında azalma, aile içi bozuk iletişim ve çatışma ile devam eden bu olumsuz tablo bireyin sosyal ilişkilerine, fiziksel ve ruhsal sağlığına olumsuz etkilemektedir. Belirtilen tüm bu sebeplerden dolayı bağımlı bireyler sağlıklı kişilerden ve sağlıklı ilişkilerden uzaklaşıp daha çok kendisi gibi alkol ve madde kullanan kişilerle vakit geçirmek istemekte ve bu durum bağımlılığı bir kısır döngüye dönüştürmektedir (2,8).

Bağımlılık kavramı son 100 yıl içerisinde yükselen oranları ve neden olduğu sorunların artışı nedeniyle güncel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nation Office For Drugs and Crime, UNODC) tarafından yapılan bir çalışmada dünya genelinde yaklaşık olarak 35.6 milyon bireyin madde kullanım bozukluğu yaşadığı düşünülmektedir (9). Zararlı alkol tüketimi, 2016 senesinde evrensel olarak yaklaşık 3 milyon kişinin yaşamını yitirmesine doğrudan etki etmiştir. Küresel Alkol Durum Raporu'nda alkol kullanım bozukluğu yaygınlığı Dünya Sağlık Örgütü Avrupa oranlarında %3.7, Türkiye içim %1.6 şeklinde belirtilmektedir (10).

Dünya genelinde madde kullanım bozukluğu yaygınlığını incelediğimizde UNODC, (2018) yapmış olduğu araştırmada ortalama 269 milyon bireyin madde kullandığını belirtmiştir (9). Avrupa Birliği'nin 2020 yılında yayımlanan raporunda 15-64 yaş grubu bireylerin %29'unun yaşamları boyunca maddeyi bir kez dahi olsa deneyimlediği ve madde kullanımların erkek bireylerde daha fazla olduğunu vurgulamıştır. UNODC, (2022) oranları 15-64 yaş arası bireylerin son 12 aylık süreçte yaklaşık %5'inin madde kullandığını belirtmiştir (11). Avrupa Uyuşturucu Raporu (2023) tarafından sunulan verilere göre madde kullanımı artık toplumların neredeyse her kesiminde görüldüğünü ve psikoaktif içerikteki her şeyin artık madde olarak kullanılma potansiyelini belirtmiştir (12). Alkol kullanım bozukluğu yaygınlığı incelendiğinde dünya genelinde yılda 3 milyon kişinin alkol kullanımı kaynaklı yaşamını yitirdiği ve bu rakamların tüm ölüm sayılarının %5.3'ü olduğu belirlenmiştir. Sakatlık, hastalık ve ölüm sonucu kayıp olan yaşam yılı türünden ölçme yapan DAILY's (adjusted-disability life years) ile genel hastalık yükünün %5.1'inin alkol temelli olduğu düşünülmektedir (13). Dünya genelinde 15 yaş üstü bireylerin yaklaşık %57'sinin yaşamların en az bir kere alkol tükettiği belirtilmektedir. Bu kullanımlardan 46 milyon kadın 237 milyon erkek birey alkol kullanım bozukluğu tanısı almıştır. Ağır örüntüde alkol kullanım oranı ise yaklaşık %16 olarak saptanmıştır.

Ülkemizde alkol ve madde kullanan kişi sayısı her geçen gün artmakta ve dünya genelinde olduğu gibi toplum ve birey sayısı için büyük bir tehdit unsuru oluşturmaktadır (14). Ülkemizde yasa dışı madde kullanımını

kapsayan çalışmaları incelediğimizde sınırlı ve yerel çalışmalar olarak kaldığı görülebilmektedir. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzlem Merkezi (TUBİM) 2019 verilerine göre en az bir defa madde kullanım oranının %96 erkekler %4 kadınlar şeklinde görülmektedir (15). Yine aynı raporda ülkemizde maddeyi ilk kullanım yaşı ortalama 19 olduğu belirtilmiştir. Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi raporu verilerine göre, ülkemizde aşırı doz sebebiyle 2020 yılında 314 kişinin yaşamını kaybettiğini ve bu kişilerin ortalama %80'inin 25-45 yaş arası bireyler olduğunu ve metamfetamin kullanımının Türkiye'de geçtiğimiz senelere oranla artış gösterdiğini belirtmiştir. Avrupa Uyuşturucu Raporu (2023) verilerine göre esrarın ülkemizdeki yaygınlığı 15-34 yaş arasında %1.8, 15-64 yaş arasında %33.4 şeklindedir (16). Ülkemizde 2018 yılında yapılan bir çalışmada alkol ve alkol içeren içecek kullanımının yaşam boyu yaygınlık oranlarını %22.1, son 12 ayda kullanım oranının ise %12.6 şeklinde saptamıştır (17).

Bilindiği üzere bireysel etkileri dışında toplumsal ve global olarak çıktıları ele alındığında bağımlılık kavramı ciddi bir tablo sunmaktadır. Alanyazın çalışmaları bağımlılığın etiolojisinde (18), müdahale süreçlerinde (19) ve iyileştirme programlarına (4,20) yönelik faydalı bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler sürece etki ettiği düşünülen farklı kavramların etkilerinin incelenmesi ile mümkün olmuştur. Yapılan bu çalışmada ise aile aidiyeti, duygu düzenleme gücü ve kişiler arası problem çözme becerileri arasındaki ilişkilerin alkol ve madde bağımlılığı tanısı almış örneklemde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla madde bağımlılığının bireysel, ailevi ve sosyal çıktılara dair bulguların tek bir modelde incelenmesi hedeflenmektedir (8). Bu amaçla yapılan çalışmanın hipotezleri şu şekildedir:

H1: Aile aidiyeti ve olumlu problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin aracılık rolü vardır

H2: Aile aidiyeti ve olumsuz problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin aracılık rolü vardır.

Yöntem

Yapılan çalışmada nicel araştırma yöntemleri içinde yer alan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu kapsamda ilişkisel tarama modeli içindeki grup içi karşılaştırma deseni ve korelasyonel desen tercih edilmiştir. Grup içi karşılaştırma deseninde araştırma kavramlarına etki eden faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Korelasyonel desende ise araştırma kavramları arasındaki ikili ve üçlü ilişkilerin dinamikleri incelenmiştir (21).

Örneklem

Yapılan çalışmada kolay örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Alkol ve madde bağımlılığı tanısı almış bireylere ulaşımın verimli ve etkili olması açısından çalışmanın evrenini İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Sosyal Uyum Destek Merkezleri'ne (SUDEM) başvuran alkol ve madde bağımlılığı tanısı alan bireyler oluşturmaktadır. Bu kapsamda belirlenen evren içinde Sultangazi, Esenyurt ve Bağcılar SUDEM merkezlerine başvuran bireyler çalışmanın örneklemi oluşturmaktadır. İlgili merkezlere 2024 yılı içinde alkol ve madde bağımlılığına yönelik destek amaçlı 72 kadın ve 269 erkek başvuruda bulunmuştur. Yapılan çalışmaya 18-68 yaş aralığında ($\bar{x}=38,86\pm17,83$) 28 kadın ve 18-45 yaş aralığında ($\bar{x}=28,93\pm8,10$) 60 erkek olmak üzere toplam 88 kişi katılmıştır.

İşlem

Çalışma için veri toplama süreci için ilk olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesinden gerekli izin alınmıştır. Ardından katılımcıların bilgilendirilmiş gönüllü onamları alınarak elden anketlerin uygulaması yapılmıştır. Verilerin toplanması 3 ay sürmüştür. Elde edilen bilgiler analiz edilmek üzere bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Yapılan çalışmada anket veri toplama tekniği kullanılmıştır. Hazırlanan anket içinde yer alan bilgi formu ve ölçekler aşağıda verilmiştir.

Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan ve içerisinde katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk varlığı, aile ve bağımlılık öyküsüne dair demografik soruların yer aldığı bilgi formudur.

Aile Aidiyeti Ölçeği

Bireylerin aile aidiyet düzeylerinin belirlenmesi için Mavili, Kesen ve Daşbaşı (2015) tarafından geliştirilmiştir (22). Ölçek beşli Likert tipinde (1 = Tamamen Katılmıyorum; 5 = Tamamen Katılıyorum) toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan 4 olumsuz ifade tersine çevrilmektedir. Ölçekte kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti olmak üzere iki boyut bulunmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan aidiyetin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek geneli için 0,94'lük iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan çalışma için Cronbach Alfa katsayısı 0,90 olarak bulunmuştur.

Kişilerarası Problem Çözme Envanteri

Bireylerin kişiler arası problem çözme becerilerinin ölçülmesi için Çam ve Tümkaya (2007) tarafından geliştirilmiştir (23). Ölçek beşli Likert tipinde (1 = Hiç Uygun Değil; 5 = Tamamen Uygun) toplam 50 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte ters yönlü soru bulunmamaktadır. Ölçekte problem çözme becerilerini olumlu problem çözme (yapıcı problem çözme ve ısrarcı-sebatkâr yaklaşım) ve olumsuz problem çözme (probleme olumsuz yaklaşma, kendine güvensizlik ve sorumluluk almama) olarak iki boyutta incelemektedir. Ölçekten alınan yüksek puan o alandaki problem çözme becerilerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Orijinal çalışmada olumlu problem çözme için 0,91'lik ve olumsuz problem çözme için 0,87'lik iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Yapılan çalışma için Cronbach Alfa katsayıları sırasıyla 0,89 ve 0,92 olarak bulunmuştur.

Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği

Bireylerin bilişsel duygu düzenleme becerilerinin ölçülmesi için Garnefski ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilmiştir (24). Ölçeğin Türkçe kısa formunun güvenilirlik ve geçerlik çalışması Çakmak ve Çevik (2010) tarafından yapılmıştır (25). Ölçek beşli Likert tipinde (1 = Asla; 5 = Her Zaman) toplam 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte ters yönlü soru bulunmamaktadır. Ölçekte kendini suçlama, kabul, düşünceye odaklanma, pozitif yeniden odaklanma, planlama, yeniden değerlendirme, bakış açısı, felaketeleştirme ve başkalarını suçlama olmak üzere toplam dokuz boyut bulunmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan bilişsel duygu düzenleme becerisinin düşük olduğunu göstermektedir. Ölçek geneli için 0,83'lük iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan çalışma için Cronbach Alfa katsayısı 0,70 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS.26 ve Macro Process uzantısı kullanılmıştır. Kişi ve yüzde dağılımı için frekans analizi, ölçek toplam puanları arasındaki ilişkilerde Pearson Korelasyon Analizi, aracılık rollerinin incelenmesinde Macro Process uzantısı ile Hayes tarafından önerilen basit aracılık modeli (model 4) kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık için $p < 0,05$ göz önüne alınmıştır.

Bulgular

Yapılan çalışmaya 28 kadın ve 60 erkek katılmıştır. Katılımcıların çoğu bekârdır. Çocuğu olan 36 kişi varken 52 kişinin çocuğu yoktur. Alkol ve madde bağımlılığı yanında 55 kişide davranışsal bağımlılık bulunmaktadır. Katılımcıların yarısı daha öncesinde bağımlılık tedavisi alırken diğer yarısı almamıştır. Ailesinde bağımlılık öyküsü olmayan katılımcılar çoğunlukta görülmüştür (Tablo 1).

Yapılan korelasyon analizi sonucunda aile aidiyeti puanı ile olumlu problem çözme arasında pozitif ilişki ($r=0,368$; $p<0,001$) görülürken olumsuz problem çözme ($r=-0,365$; $p<0,001$) ve bilişsel duygu düzenleme arasında ($r=-0,350$; $p<0,01$) negatif ilişki bulunmuştur. Bilişsel duygu düzenleme ile olumlu problem çözme arasında negatif yönde ilişki ($r=-0,545$; $p<0,001$) görülürken olumsuz problem çözme arasında ($r=0,530$; $p<0,001$) pozitif ilişki bulunmuştur (Tablo2) .

Tablo 1. Araştırma örnekleminin sosyodemografik yapısı

Değişken	Kategori	n	%
Cinsiyet	Kadın	28	31,8
	Erkek	60	68,2
Medeni durum	Evli	32	36,4
	Bekâr	56	63,6
Çocuk varlığı	Var	36	40,9
	Yok	52	59,1
Davranışsal bağımlılık	Var	33	37,5
	Yok	55	62,5
Tedavi geçmişi	Var	44	50,0
	Yok	44	50,0
Aile bağımlılık öyküsü	Var	16	18,2
	Yok	72	81,8

Tablo 2. Araştırma ölçek toplam puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesi

Alt ölçek	$\bar{x}$	ss	Aile aidiyeti	Olumlu problem çözme	Olumsuz problem çözme	Bilişsel duygu düzenleme
Aile aidiyeti	58,55	11,42	1			
Olumlu problem çözme	68,91	15,35	0,368***	1		
Olumsuz problem çözme	77,05	20,46	-0,365***	-0,235*	1	
Bilişsel duygu düzenleme	50,32	9,35	-0,350**	-0,545***	0,530***	1

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

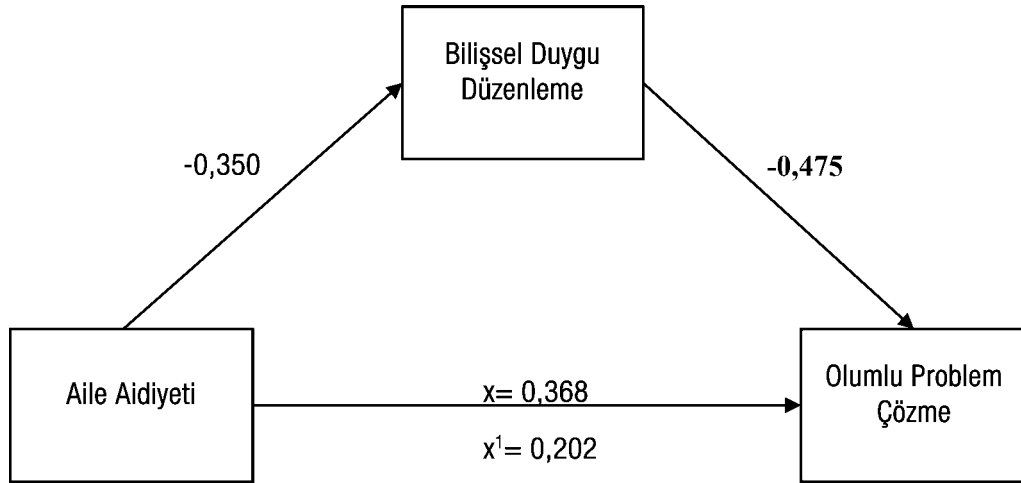
Tablo 3. Aile Aidiyeti ve Olumlu Problem Çözme Arasındaki İlişkide Bilişsel Duygu Düzenlemenin Aracı Rolü

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	B(b)	SH	Beta	t	p	Güven Aralığı	
							Alt sınır	Üst sınır
Bilişsel duygu düzenleme	Sabit (a)	67,089	4,933		13,599	0,000	57,282	76,897
	Aile aidiyeti	-0,286	0,083	-0,350	-3,463	0,001	-0,451	-0,122
F(1,86)=11,991; p=0,001; R ² =0,12								
Olumlu problem çözme	Sabit (a)	39,959	8,039		4,971	0,000	23,978	55,940
	Aile aidiyeti	0,494	0,135	0,368	3,668	0,000	0,227	0,762
F(1,86)=13,457; p=0,000; R ² =0,13								
Olumlu problem çözme	Sabit (a)	92,244	12,604		7,318	0,000	67,183	117,304
	Aile aidiyeti	0,271	0,127	0,202	2,134	0,036	0,019	0,524
	Bilişsel duygu düzenleme	-0,779	0,155	-0,475	-5,021	0,000	-1,088	-0,471
F(2,85)=21,227; p=0,000; R ² =0,33								

Aile aidiyeti ile olumlu problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin aracılık rolünün incelenmesinde SPSS PROCESS (by Andrew Hayes) paket programı kullanılmıştır. Bu amaçla Hayes'in önerdiği taslaklar içinde yer alan model 4 tahmin edilmiştir. Bu kapsamda bilişsel duygu düzenleme puanı

aracı değişken, aile aidiyeti puanı bağımsız değişken ve olumlu problem çözme puanı bağımlı değişken olarak atanmıştır. Bağımsız değişkenin aracı değişkeni yordadığı ilk model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(1,86)=11,991$; $p<0,01$). Aile aidiyeti puanı ($t(86)=-3,463$; $p<0,01$), ilişki bilişsel duygu düzenleme puanının %12'lik kısmını açıklamaktadır. Aile aidiyeti puanındaki 1 birimlik artış bilişsel duygu düzenleme puanını 0,350 birim azaltmaktadır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni yordadığı ikinci model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(1,86)=13,457$; $p<0,001$). Aile aidiyeti puanı ($t(86)=3,668$; $p<0,001$), olumlu problem çözme puanının %13'lük kısmını açıklamaktadır. Aile aidiyeti puanındaki 1 birimlik artış olumlu problem çözme puanını 0,368 birim arttırmaktadır (Tablo 3).

Bağımsız değişken ve aracı değişkenin bağımlı değişkeni yordadığı üçüncü model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(2,85)=21,227$; $p<0,001$). Aile aidiyeti ($t(85)=2,134$; $p<0,05$) ve bilişsel duygu düzenleme ($t(85)=-0,475$; $p<0,001$) puanları, olumlu problem çözme puanının %33'lük kısmını açıklamaktadır. Aile aidiyeti puanındaki 1 birimlik artış olumlu problem çözme puanını 0,202 birim artırırken bilişsel duygu düzenleme puanındaki 1 birimlik artış olumlu problem çözme puanını 0,475 birim azaltmaktadır. Son olarak aile aidiyeti puanının olumlu problem çözme puanını yordama gücü bilişsel duygu düzenleme puanının dâhil olduğu modelde 0,368'den 0,202'ye düşmüş ve istatistiksel anlamlılığını kaybetmemiştir. Bu noktada aile aidiyeti ve olumlu problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin kısmi aracılık rolü olduğu görülmektedir. Yapılan analizlerin sonucunda aile aidiyeti ve olumlu problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin kısmi aracılık rolünün anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = 0,166$, $SH = 0,043$, % 95 CI $[0,088/0,258]$) (Şekil 1).

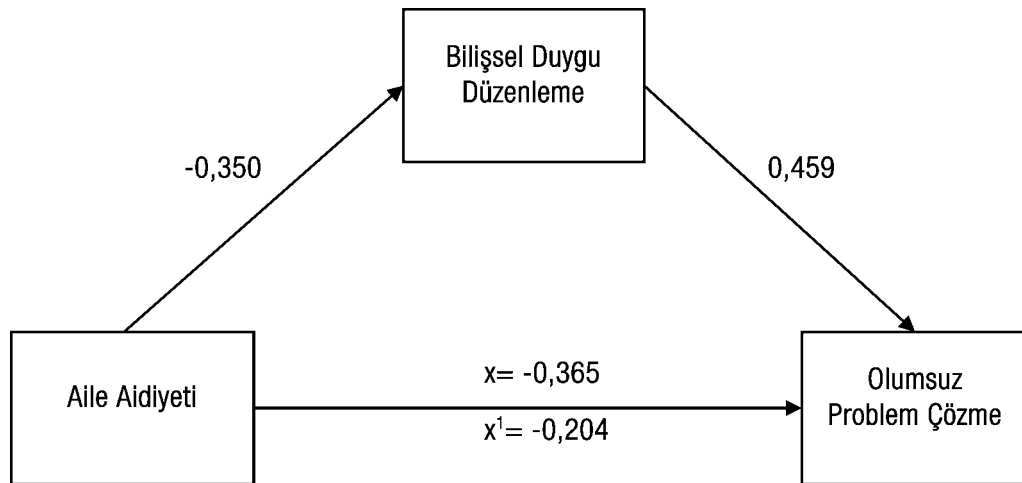
Şekil 1. Aile aidiyetinin olumlu problem çözme yordamasında bilişsel duygu düzenlemenin aracılık rolü

Aile aidiyeti ile olumsuz problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin aracılık rolünün incelenmesinde SPSS PROCESS (by Andrew Hayes) paket programı kullanılmıştır. Bu amaçla Hayes'in önerdiği taslaklar içinde yer alan model 4 tahmin edilmiştir. Bu kapsamda bilişsel duygu düzenleme puanı aracı değişken, aile aidiyeti puanı bağımsız değişken ve olumsuz problem çözme puanı bağımlı değişken olarak atanmıştır. Bağımsız değişkenin aracı değişkeni yordadığı ilk model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(1,86)=11,991$; $p<0,01$). Aile aidiyeti puanı ($t(86)=-3,463$; $p<0,01$), ilişki bilişsel duygu düzenleme puanının %12'lik kısmını açıklamaktadır. Aile aidiyeti puanındaki 1 birimlik artış bilişsel duygu düzenleme puanını 0,350 birim azaltmaktadır. Bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni yordadığı ikinci model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(1,86)=13,207$; $p<0,001$). Aile aidiyeti puanı ($t(86)=-3,634$; $p<0,001$), olumsuz problem çözme puanının %13'lük kısmını açıklamaktadır. Aile aidiyeti puanındaki 1 birimlik artış olumsuz problem çözme puanını 0,365 birim azaltmaktadır (Tablo 4)

Tablo 4. Aile aidiyeti ve olumsuz problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin aracı rolü

Bağımlı değişken	Bağımsız değişkenler	B(b)	SH	Beta	t	p	Güven Aralığı	
							Alt sınır	Üst sınır
Bilişsel duygu düzenleme	Sabit (a)	67,089	4,933		13,599	0,000	57,282	76,897
	Aile aidiyeti	-0,286	0,083	-0,350	-3,463	0,001	-0,451	-0,122
F(1,86)=11,991; p=0,001; R2=0,12								
Olumsuz problem çözme	Sabit (a)	115,310	10,725		10,751	0,000	93,989	136,632
	Aile aidiyeti	-0,654	0,180	-0,365	-3,634	0,000	-1,011	-0,296
F(1,86)=13,207; p=0,000; R2=0,13								
Olumsuz problem çözme	Sabit (a)	48,001	16,988		2,826	0,006	14,225	81,776
	Aile aidiyeti	-0,366	0,171	-0,204	-2,138	0,035	-0,707	-0,026
	Bilişsel duygu düzenleme	1,003	0,209	0,459	4,796	0,000	0,587	1,419
F(2,85)=19,794; p=0,000; R2=0,32								

Bağımsız değişken ve aracı değişkenin bağımlı değişkeni yordadığı üçüncü model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F(2,85)=19,794$; $p<0,001$). Aile aidiyeti ($t(85)=-2,138$; $p<0,05$) ve bilişsel duygu düzenleme ($t(85)=4,796$; $p<0,001$) puanları, olumsuz problem çözme puanının %32'lik kısmını açıklamaktadır. Aile aidiyeti puanındaki 1 birimlik artış olumsuz problem çözme puanını 0,204 birim azaltırken bilişsel duygu düzenleme puanındaki 1 birimlik artış olumsuz problem çözme puanını 0,459 birim artırmaktadır. Son olarak aile aidiyeti puanının olumsuz problem çözme puanını yordama gücü bilişsel duygu düzenleme puanının dâhil olduğu modelde -0,365'den -0,204'e düşmüş ve istatistiksel anlamlılığını kaybetmemiştir. Bu noktada aile aidiyeti ve olumsuz problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin kısmi aracılık rolü olduğu görülmektedir. Yapılan analizlerin sonucunda aile aidiyeti ve olumsuz problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin kısmi aracılık rolünün anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = -0,160$, $SH = 0,035$, % 95 CI [-0,230/-0,092]) (Şekil 2).

Şekil 2. Aile aidiyetinin olumsuz problem çözme yordamasında bilişsel duygu düzenlemenin aracı rolü

Tartışma

Bağımlılık, bireyin hayatının derinden etkilendiği bir davranış bozukluğu olarak bilinmektedir. Bu davranış bozukluğunun aile yaşantıları, kişiler arası ilişkiler ve duygu durum üzerinde yıkıcı etkileri bulunmaktadır. Çalışma bulgularımız da bu hipotezi destekler sonuçlar elde edilmiştir. Bağımlı bireylerde aile aidiyeti, kişiler arası problemleri çözme becerileri ve bilişsel duygu düzenleme arasında anlamlı ilişkiler görülmüştür. Bu ilişkilerin dinamiklerinin daha iyi anlaşılması için yapılan modelleme analizleri sonucunda da aile aidiyeti ve olumlu problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin ve aile aidiyeti ve olumsuz problem çözme arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenlemenin kısmi aracılık rolünün anlamlı olduğu bulunmuştur. Alkol ve madde bağımlılığı klinik tablosunda bireylerin dürtüsel davranışları ve iletişim sorunları nedeniyle aile ilişkilerinde olumsuz deneyimler yaşamaları olasıdır. Bu durum bağımlılığın hem nedeni hem de sonucu olarak gelişen duygu düzenleme becerilerine olumsuz yansımaktadır. Sonuç olarak birey sosyal ilişkiler geliştirme ve sürdürme noktasında başarısız olmaktadır (1,26).

Alkol ve madde kullanımı bireyi psikolojik ve fizyolojik etkilemesinin yanında bireyin sosyal sağlığına ve kişinin ilişkilerine zarar vermektedir. Alkol ve madde bağımlılığı olan kişilerin ilişkilerinde güven sorunları, suçluluk, haz ve çıkar odaklı düşünme ve tutarsızlık gibi sorunlar görülebilmektedir (27). Alkol ve madde kullanım bozukluğu olan bireylerin kişilerarası problem çözme davranışları ve becerileri özel önem gereken konulardan birisidir. Yaşadığı herhangi bir problemi çözebilmek kişinin nasıl düşündüğü, bazı stresli durumlarda nasıl davrandığı ve nasıl hissettiği ile doğrudan ilişkilidir (28). Bu anlamda aile aidiyetindeki eksiklik veya sorunlar bireyin anlayış görebildiği bir aile ortamından da uzak olduğunu gösterebilir. Bunun sonucunda duygusal süreçler olumsuz etkilenebilir ve kişiler arası ilişkilere yansması da görülebilir. Alkol ve madde bağımlısı bireyler hem toplum içerisinde hem de aile içerisinde ciddi bir olumsuz damgalanmaya maruz kalmaktadır (29). Bu damgalanma bağımlı kişilerde aile aidiyetini zayıflatmakta, tedavi ve rehabilitasyon süreçlerinde önemli koruyucu faktör olan aile desteğinin oluşumuna engel olabilmektedir. Bunlara karşılık bağımlı bireylerin bağımlılığın getirdiği olumsuz psikososyal durumlar, damgalanma ve aile içi paylaşımların azlığı nedeniyle aile bağlarının oldukça zayıf olduğu alan yazına yansıyan bilgilerde belirtilmiştir (22). Danışmaz Sevin ve Erbay (2019)'a göre alkol ve madde bağımlılığının yarattığı negatif sosyal etkinin toplum kadar aile içerisinde de yaşandığı vurgulanmıştır (30). Yılmaz ve Cüceler (2019) bağımlı bireylerin kolay bir şekilde yakınları, aileleri, sosyal çevreleri ve sağlık ya da hizmet veren bir kurum personelleri tarafından damgalanabildiklerini ve bu durumun o kişide düşük benlik saygısına, zayıf iletişim becerilerine ve olumsuz duyguları yönetememesine neden olabileceğini belirtmiştir (31).

Duygu düzenlemede zorluk yaşıyan bağımlı bireyler olumsuz duygular hissettiğinde, dürtüsel davranışları kontrol altında tutmada, uyumsal duygu düzenleme metotlarını gerçekleştirmede ve amaca yönelik davranışları devam ettirmede zorluklar yaşamaktadır (32). Alkol ve madde kullanım bozukluğunda alkol veya madde kullanımı ya kendi içinde bir ödül olarak ya da olumsuz bir duygu ve durum ile başa çıkma şeklinde değerlendirilir (33). Bağımlı bireyler, problem çözme ve olumsuz durumlarla başa çıkmak için uygun baş etme becerileri geliştirebilme noktasında zorlanmakta, düzenleyemedikleri ve yönetemedikleri duygulardan kaçış noktasında bağımlılık yapıcı maddeye yönelmektedirler. Bu durum bağımlılık ile bağlantılı birçok sosyal, duygusal ve psikolojik sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (2). Araştırmalar benzer şekilde bağımlı bireylerin stres, suçluluk, kaygı, öfke ve utanç gibi olumsuz duyguları diğer kişilere oranla daha sık yaşadığını ve bu duygular sonrasında alkol ve madde kullanımına yönelerek yaşanan sorunlara karşı problem çözme odaklı baş etmeden çok duygu odaklı baş etme davranışlarına yöneldiğini saptamıştır (34).

Yapılan çalışmada alkol ve madde bağımlılığı için aile aidiyeti kavramının önemi görülmüştür. Yapılan çalışmalar bağımlı bireylerin alkol ve madde kullandığı süreçte yaşadıkları psikososyal problemleri yönetemediğini ve bireysel ve destek grupların destek almasının gerekliliği vurgulanmıştır (35). Bu durum en önemli destek kaynağı olarak görülen ailenin de önemini göstermektedir. Bağımlılık etiolojisini anlamının yanında uygun müdahale ve rehabilitasyon süreçlerinin geliştirilmesinde aile aidiyetine yönelik tekniklerin kullanılması faydalı olabilir. İlgili süreçler için ailenin tedavi sürecindeki rolünün daha dinamik bir hale getirilmesi, birey-aile etkileşimini arttıran uygulama ve terapi müdahalelerin planlanması ve aidiyet

kavramının hem aile hem de birey açısından değerinin psikoeğitim ile aktarılması şeklinde adımlar planlanabilir. Bunun yanında duygu düzenleme becerilerine yönelik kazanımların sağlanması ve psikoeğitimlerin verilmesi de bireyi destekleyen bir adım olarak görülebilir. Alkol ve madde bağımlılığının birey, aile ve toplum için önemli bir sorun olmasının önüne geçilmesinde ilerleyen çalışmalarda bireyi anlama ve içinde yaşadığı süreci anlamlandırmasında yardımcı olacak kavramların incelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Çalışma örnekleminin nispeten küçük olması çalışma bulgularının genellenmesi noktasında kısıtlılık yaratmış olabilir. Ancak incelenen kavramın bağımlılık olması ve katılımcıların çalışmaya gönüllü katılım göstermeleri yönündeki direnç ve engellerin olabileceği göz önüne alındığında 88 kişilik örneklem anlamlı bulunabilir. Diğer bir taraftan çalışma örnekleminin İstanbul Büyükşehir Belediyesi SUDEM evreninden seçilmiş olması da çalışmanın dış geçerliliğini sınırlandırdığı düşünülebilir. Bu anlamda da bağımlı bireylere ulaşımındaki zorluklar ve bireylerin bir uzman tarafından tanı almış olmaları gibi koşullar göz önüne alındığında çalışmanın belirli bir merkezde yürütülmesi de anlamlı görülebilir. Ancak farklı merkez, bölge ve tedavi sürecindeki bireylerin karşılaştırılmalı olarak incelendiği çalışmaların yapılması, çalışmamız sonucunda elde edilen bulguların genellenmesi ve çeşitlendirilmesi açısından faydalı olabilir.

Yapılan çalışmanın korelasyonel desenli bir yöntemde olması, kavramlar arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmasının önüne geçmektedir (36). Bu anlamda kurulan model, araştırmacılar tarafından teorik çerçevede sınanmış ve istatistiksel olarak incelenmiştir. Ancak kavramlar arasındaki ilişkilerin farklı dinamikleri de bulunabilir. Bu anlamda bireylerin problem çözme becerilerindeki sorunların aile aidiyetine olumsuz etkileri olmuş olabilir. Bununla birlikte duygu düzenleme becerilerindeki eksiklerin aile aidiyetine olumsuz yansımaları olmuş olabilir. Bu tarzdaki ters yönlü ilişkilerin incelenmesi ve kavramlar arasındaki ilişkilerin dinamik nedenlerinin daha iyi anlaşılmasında nitel desende yürütülecek çalışmalar kıymetli görülmektedir. Çalışmamız bulguları kavramlar arasındaki ilişkileri nicel olarak göz önüne koysa da bireysel farklılıkların ve kavramlara yönelik algıların arka planının daha iyi anlaşılmasında ve tamamlanmasında nitel çalışmaların yürütülmesi faydalı sonuçlar verebilir (37).

Kaynaklar

1. Ateş K, Tuncay T. Madde bağımlılığı merkezine başvuranların aile ve sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi Bursa GADEM örneği. Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi 2020; 16: 62-81.
2. Ögel K. Sigara, Alkol Ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi Ve Önleme. İstanbul: Yeniden Yayınları. 2010; 3-4.
3. Kardaş Ö, Kardaş B. Çocuk ve ergen madde bağımlılığı tedavi merkezine başvuran olguların sosyodemografik ve madde kullanım özelliklerinin incelenmesi. Bağımlılık Dergisi 2023; 24(2): 174-185.
4. Kaya E. Madde kullanım bozuklukları. Okmeydanı Tıp Dergisi 2014; 30(2): 79-83.
5. Uzbay İT. Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi 2009; 21(22): 5-15.
6. Saladino V, Mosca O, Petrucci F, et al. The vicious cycle: problematic family relations, substance abuse, and crime in adolescence: a narrative review. Front Psychol 2021; 12: 673-681.
7. Ersöğütçü F, Karataş SA. Social functioning and self-esteem of substance abuse patients. Arch Psychiatr Nurs 2016; 30(5): 587-592.
8. Sevin Ç, Erbay E. Madde bağımlılarının tedavi sonrası sosyal yaşamdaki sorunları ve sosyal hizmet uygulamaları. Bağımlılık Dergisi 2008; 9(1): 1-13.
9. United Nations Office on Drugs and Crime 2020. World Drug Report 2020. New York: United Nations, 2020.
10. World Health Organization. Global Status Report On Alcohol And Health 2018. Geneva: World Health Organization, 2018.
11. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. European Drug Report 2022: Trends and Developments. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.
12. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. European Drug Report 2023: Trends and Developments. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023.
13. World Health Organization. Alcohol. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/alcohol>. 2023. Home/Newsroom/Fact sheets/Detail/Alcohol.

14. Ögel K, Bilici R, Bahadır, GG, et al. Denetimli serbestlikte, Sigara, Alkol Madde Bağımlılığı Tedavi Programı (SAMBA) uygulamasının etkinliği. Anadolu Psikiyatri Derg 2016; 17(4): 270-279.
15. İçişleri Bakanlığı. Türkiye'de Genel Nüfusta Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış Araştırması Raporu. Ankara: İçişleri Bakanlığı, 2018.
16. EMCDDA, Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Türkiye Uyuşturucu Raporu. Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu, 2019.
17. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM). EMCDDA 2019 Ulusal Raporu (2019 Verileri). Ankara: TUBİM, 2019.
18. Kantaş Yılmaz F, Ergelen M, Bilici R, et al. Alkol ve madde kullanım bozukluğu olan ebeveynlerin çocuklarında karşılaşılan davranış sorunları. Bağımlılık Dergisi 2021; 22(4): 455-464.
19. Gıynaş FF, Kızılkurt ÖK, Taştekin N, et al. Alkol-madde kullanım bozukluğu olan hastalarda tedaviye yarım bırakmanın yordayıcıları olarak mizaç ve karakter profilleri ve dürtüsellik. Cukurova Medical Journal 2019; 44(1): 59-65.
20. Can G, Tanrıverdi D. Social functioning and internalized stigma in individuals diagnosed with substance use disorder. Arch Psychiatr Nurs 2015; 29(6): 441-446.
21. Karasar N. Bilimsel Araştırma Yöntemleri (28. basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
22. Mavili A, Kesen N, Daşbaşı S. Aile aidiyeti ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 2015; 14(33): 29-45.
23. Çam S, Tümkaya S. Kişilerarası Problem Çözme Envanteri'nin (KPÇE) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi 2007; 3(28): 95-111.
24. Garnefski N, Koopman H, Kraaij, V, et al. Brief report: Cognitive emotion regulation strategies and psychological adjustment in adolescents with a chronic disease. J Adolesc 2009; 32(2): 449-454.
25. Çakmak AF, Çevik El. Cognitive Emotion Regulation Questionnaire: Development of Turkish version of 18-item short form. African Journal of Business Management 2010; 4(10): 2097-2102.
26. Polat G. Madde bağımlılığı tedavisinde sosyal hizmet mesleği. Okmeydanı Tıp Dergisi 2014; 30(2): 143-148.
27. Karataşoğlu S. Sosyal politika boyutuyla madde bağımlılığı. Türk İdare Dergisi 2013; 7(2): 476-486.
28. Evren C, Evren B, Saatçioğlu Ö, et al. Erken ve geç başlangıçlı alkol bağımlılarında mizaç ve karakter boyutları. Türkiye'de Psikiyatri 2004; 6(1): 19-25.
29. Deane FP, Wootton DJ, Hsu C-I, et al. Predicting dropout in the first 3 months of 12-step residential drug and alcohol treatment in an Australian sample. J Stud Alcohol Drugs 2012; 73: 216-230.
30. Sevin MD, Erbay E. AMATEM'de ikinci kez tedavi gören madde bağımlılarının madde kullanımına ilişkin yaşam deneyimleri. Addicta: The Turkish Journal on Addictions 2019; 6: 691-716.
31. Yılmaz M., Cüceler S. Alkol bağımlılığı ve damgalanma. Bağımlılık Dergisi 2019; 20(3): 167-174.
32. Erbay E, Oğuz N, Yıldırım, B, et al. Alkol ve madde bağımlılığı olan bireylerin başa çıkma tutumları. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi 2016; 20(3): 597-609.
33. Ralevski E, Shanabrough M, Newcomb, J, et al. Ghrelin is related to personality differences in reward sensitivity and impulsivity. Alcohol Alcohol 2018; 53(1): 52-56.
34. Berking M, Margraf M, Ebert D, et al. Deficits in emotionregulation skills predict alcohol use during and after cognitive-behavioral therapy for alcohol dependence. J Consult Clin Psychol 2011; 79(3): 307-318.
35. Karatay G, Kubilay G. Sosyoekonomik düzeyi farklı iki lisede madde kullanma durumu ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 2004; 1(2): 12-23.
36. Karadavut T. Bağımsız korelasyon katsayıları için hipotez testleri: SPSS ve microsoft Excel uygulamaları. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2021; 21(2): 375-389.
37. Karataş Z. Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 2017; 1(1): 68-86.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır

Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir

Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author

Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.

Financial Disclosure: Authors declared no financial support.